

Szabadkai temetésen még nem látott nagy tömeg kísérte el utolsó útjára a városháza előcsarnokában fölrvatalozott halott forradalmárt, Hegedűs Józsefet.

Hideg szél fújt a széles úton és a temetőben. A fagyos sárban mégsem maradtak le a katonai díszpompával gördülő menethez igazodó kísérők. Barátok és ismerősök meneteltek itt egymás mellett. Hegedűs régi küzdőtársai és újabb elvbarátai, szakszervezeti tagtársai és még sokan mások, a szocializmus hívei, akik Hegedűs és elvtársai munkája és tanítása nyomán értették meg itt a városban a történelem hívását...

A hosszú úton lépésben haladó temetési menetben a régi ismerősök, barátok halk beszélgetéseiből egyre frissülő színekkel képek, emlékek vetődtek föl az elhunyt harcosnak eseményekben gazdag életéből.

Ha nem is volt hosszú az élete, de hosszú és kemény megpróbáltatásokkal volt tele küzdelme egy célért, mindig csak egy célért: a munkásosztály fölshabadításáért.

**

Szlavón-Bródban született ugyan Hegedűs József, de még karonülő csecsemőkorában visszakerült szülei városába, Szabadkára. Első kisgyerekkori emlékei mind e városban vésődtek nyugtalanul kutató agyába. Itt érte meg emberi fölvilágosodását és harcbaállásának első napjait is. Egyre népesülő családjukat itt üzte-verte a szegénysors. Apjuk nem volt szerencsés kezű ember, talán egy kicsit könnyelmű is néha, apró gyermekeinek mindig nehezen szerezhette meg a kenyeret. Hentesmunkás, tőkenélküli birkavágó mester volt és sok volt a gyereke.

Az első világháború is közbeszólt életük folyásába. Hegedűsék is megízlelték a szabadkai külvárosok szegényrétegeinek minden fájalmát. De a sok csapást szenvedő családnak volt egy jó nemtője, Jóskának és testvéreinek melegszívű anyja. Ő egyszerű szavával, jó intézkedéseivel, áldott anyai ösztönével átvezette a családot ezernyi nehézségükön.

Fölcseperedtek valahogyan a gyerekek. Kit erre, kit arra munkába kellett korán indítani. Tizenhárom éves csak Jóska, s a bajai-úti bérelt kis birkavágó üzletből egy szabómesterhez kíséri el az anyja. Négy évre szegődtteti a vékony, de bátor és szívós kisiút. Nehéz még akkoriban az ipari tanuló sorsa. Inas-sors, négy ridegen hosszú évre...

Mesterénél az akkori inasviszonyok között hosszú napi munkaidővel sokat robotol. De szerencséje is van. Mert a Gréczi-utcai mester, akihez szegődtték, olvasni szerető, az ipartestületben funkcióviselő és általában a társadalmi életben élénk tevékenységet betöltő iparos. Konzervatív polgárember, de mesterségbeli ízlése kitűnő, szaktudása elsőrangú. Jóhírű divatszabó a környéken. A műkedvelésnek is nagy barátja a „főnök úr”. Nála értelmes szakmunkássá nevelődik, helyes magaviseletére sokat adó emberré formálódik Hegedűs József. Ő is megszereti a műkedvelőéletet, s mint öreginas bekapcsolódik a szakszervezeti kultúréletbe. Ott könyveket is kap és olvasni kezd. Hegedűs is sokat ad rendezett külsejére, ruházatára és jómodorra, akár a mestere. S társadalmi életet él már ifjú segédkorában.

De azért ebben az egyben egészen más utat követ. Míg a mester a régi társadalmi rend fejlesztésén és megőrzésén dolgozik, Hegedűs a baloldali szakszervezetek inastáborában már megtalálja a maga helyét. S már segédkorában egy sosem látott, új társadalom megvalósításának gondolata serkenti tevékenységére.

Ezután már mi, ifjabb barátai keveset láttuk Szabadkán. Itthon hagyott családját időnként meg-meglátogatja, mert édesszülejét a rajongásig szerette és amikor csak tehetette, anyagilag is támogatást nyújtott neki.

**

Oszijek, Noviszád, Zágráb az újabb életállomások. Csak időnként tér vissza Szabadkára, amikor munkahelyet változtat, vagy valami nagyobb ünnepi szünetet használ ki szabadidejéből. Gyöngéd szeretettel ragaszkodik továbbra is szüleihez és testvéreihez. Látogatásai alkalmával kiségti édesanyját, megöleli testvéreit és már megy is vissza, mert felelősen tevékenykedik a munkásosztály forradalmasításán.

1928-ban visszaköltözik Szabadkára. Szakmájában most nem vállal munkát, mert hivatásos forradalmárként dolgozik. A nagyhatású munkáslap, a „Szervezett Munkás” felelős szerkesztője ebben az évben. Agitálni, szervezni jár az egész Bácskában. A független szakszervezetek munkásgyűlésein, falusi népgyűléseken vesz részt, mint szónok. A május elsejei fölvonulás egyik szónoka. Majd a munkásmozgalom halottainak sírjánál mond beszédet a szabadkai terne-

tőben, s gyakran a közönség soraiban rejtőzködve, vékony természetével a jelenlevők kabátjai alatt menekül a csendőrgyűrűből. Ezévből jónéhányszor letartóztatják. Csendőrök, detektívek vadásznak rá szüntelen és meg is verik többször. De ezek az üldözések és bántalmazások csak edzettebbé és elszántabbá teszik Hegedűst.

A királyi diktatúra első éveiben megint távozik Szabadkáról. Zágrábban él, az ottani mozgalmi életnek egyre értékesebb katonája. 1936-ban megint Szabadkán találjuk. Novemberben itt tartóztatja le a régi jugoszláv rendőrség. Vallatják, de elegendő bizonyíték hiányában csak ismert forradalmi magatartása miatt ítélik el az osztálybíróságon.

Az 1936-os letartóztatás alkalmával az együttérzés széleskörű megnyilvánulása vigasztalta és erősítette harcosainkat a szabadkai fogdában. Hegedűs és fogolytársai friss gyümölcsöt, különféle tápláló élelmiszert, könyveket, ruhaféléket, pokrócokat kaptak a vörösgégy helybeli szervezeteitől. Ez a gondoskodás elkísérte őket Mitrovicára, a börtönbe is.

Ebből az időből való egy kedves kis emlékem. A gégy-gyűjtéskor némi élelmiszert mellett egy szürke pokrócot is beadtam a közös csomagküldeménybe. A pokróc bent maradt az elítélteknél, nem hozták ki a fölmentettek. A szakszervezeti és a proletár kultúrunka, valamint a sajtóélet akkoriban elég viharosan fejlődött, s én a pokrócomról meg is feledkeztem. Két esztendővel később Hegedűs Jóska állított be hozzám a pokróccal, s tréfálkozva mondta: visszahoztam, és itt tudtam meg, hogy a tied volt. Épségben megőriztem. Sokat védett másik pokróccal együtt a hideg mitrovicai börtönben, de itt a fogda priccsén is...

A börtön kétéves „munkásegységének” elvégzése után megint Zágrábban telepedett meg Hegedűs. Szakszervezeti és párti tevékenységének ott találtak széles teret. S már sok zágrábi és zágráb-környéki munkás szerette és tisztelte benne a törhetetlen harcost.

**

1941 áprilisában a megszállás itthon éri Szabadkán. Budapestre távozik, mielőtt a helyi kopók a nyomába erednének. Szabadkán egyik ifjú öccsét, Ferencet az első ellenállók között végzik ki a megszállók.

Maga József Pesten tevékenykedik a népfőlszabadító mozgalom javára. S aztán a főlszabadulás után is Pesten marad, mert mint tapasztalt és megbízható pártmunkást, őt is fölkerítették, hogy a magyarországi munkásmozgalomban dolgozzon. Hegedűs a magyar pártkőrök kérésére ott is marad. Különféle párttisztviselők és a Jugoszláv-Magyar Társaság titkáráként a maga kedves foglalkozásának is teret talál, kultúrunkával tevékenykedik. A szakszervezeti kul-

túrmunkának is lelkes segítője és résztvevője ott. De nem feledkezik meg a szabadkai elvtársairól sem. Szülővárosa színházának színdarabokat küld, fordításokat és eredetieket, jól jön ez a segítség az új Jugoszláviában fejlődésnek indult magyar színjátszásnak.

A Tájékoztató-Iroda határozata után súlyos napok következnek Hegedűsre. Az elsők között tartóztatták le őt a sztalinista deszpotizmus hívei. Megkínózták és életfogytiglani fegyházra ítélték. Gyógyíthatatlan betegsége ott a börtönben keríti hatalmába. Fehérvérűség — Leukémia. S a börtönből nem engedik ki, hogy magát kezeltesse.

Mikor az államközi ügyek némiképpen rendeződése után új bírósági tárgyaláson hat évre csökkentették ítéletét (ezt az időt már le is ülte), emberi roncsként szabadul ki.

A múlt év végén került haza. S családjánál töltött pár kedves napja után a betegség annyira levette lábáról, hogy a belgrádi „Dr. Dragisa Misovics” kórházba utalták orvosai. Ott a kitűnő kezelés és ápolás még néhány hónapra meghosszabbította életét, de megmenteni nem tudta...

S aztán baráti örömteljes kézfogások és újabb munka, építő munka helyett búcsúintés a szabadkai temető díszsírhelyén...

**

Temetése után nemsokára meglátogattam gyászoló hetvenkét-éves édesanyját. Beszélgetünk Józsiról. Egyre több és több velekapcsolatos élmény tör föl emlékezetünkéből, amelyet elraktározott a megrázó eseményekben gazdag néhány évtized.

Könnyegek ülnek csöndesen emlékező édesanyja szemében. Hányszor könnyezett már a fiaiért. Különösen Józsiért. De akkor mindig volt egy csöpp reménység, hogy még egyszer hazakerül. Hányszor nem tudta, hogy él-e, hal-e, de eddig minden hosszabb útjáról, minden letartóztatásából hazakerült. Most a sír zárta le. Többé nem jön haza...

Nézegetem Józsi régi fényképeit. És ezt a bajszos legújabbat. A kórházban csináltatta, még akkor élt benne egy kevés remény, benne és az övéiben, hogy a rendkívül áldozatos ápolás megmentheti...

Régi műkedvelő korában, fiatal segéd idejében készült fölvételek. Cilinderes uracot játszott, vagy valami szalónképes urat. Más-hol elegáns fővárosi munkást ábrázol a kép. Nézem ezeken a régi képeken és minden életkorában bizakodó barna szemét, keskeny arcán a sima, kiegyensúlyozott nyugodtságot. Tiszta derű sugárzik mindenütt az arcáról. Ez az ember rendezte a maga benső érzéseit és a világnézetét. A jóízlés és a kifinomult szépség szeretete nemesítette meg Hegedűs egész arculatát. Csak a vékony, formás száj

záródik komoly vonalakba. Komoly hivatásvállalás szilárdságát jelzi a két alig észrevehetően kirajzolódó és a szájszögletétől szabályosan lefelé hajló karaktervonás. Egy játékosságot és szórakozást becsülő embernek, de mégis mindenre elszánt harcosnak az arca tekint rám barátságosan. Hogy szerette a kultúrmunkát, különösen a színjátszást, és oly keveset volt benne része.

Lapozgatom a könyveit. Kevés regény, de sok-sok színdarab. Főlnöttek színpadára való színjátékok, és bábszínházi játékok.

Elegáns volt a megjelenése a színpadon. Nagyon szerette a színjátszást. A politika után az volt mindene... — mondja jelenlévő fivére.

Megérkezik Józsi kislánya. Harmadik elemista. Odaszalad a nagymamához. S bár sosem látott, csillogó nagy szemével barátságosan rárnevet, amikor nagymamájától hallja, hogy Józsinak régi barátja vagyok. Imádásig szerette a kislány az apját.

Mindig a családjáért, a hozzátartozóiért rajongott Józsi. Azonban többször is megtorpant, amikor családot akart alapítani. Talán érezte, hogy gyermekeit nem nevelhetné föl.

— Mi forradalmárok nehezen alapíthatunk családot. Olyan sok minden vár ránk... Talán nem is volna szabad családalapításra gondolnunk... — Így tanakodott néha, meséli édesanyja.

A főlzabadító háború győzelme után mégis csak családot alapított. S most egyetlen kislánya, Marika, aki apját annyira szerette, s aki apja szemefénye volt, csak a nagymamának nyújt vigaszt. Egy sereg igazi proletár jó anyjának, aki késő életében a kis Marikának is gyámolítója...

Önkéntelenül gondolom: Hegedűs elvtársunk, gyermeked jó szárnyak alatt itt nő majd nagygyá, és Szabadka népe sosem fog Téged elfeledni...